

УДК 372.878:7.071.4

Лю Сянь

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

МЕТОДИЧНО СПРЯМОВАНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті актуалізовано проблему методичної підготовки майбутнього вчителя музики, зокрема методики викладання гри на фортепіано як складової професійно-педагогічної самореалізації. Обґрунтовано мотиваційний аспект самореалізації через систему потреб особистості. Уточнено сутність психолого-педагогічної самореалізації та пропонується визначення поняття методично спрямована самореалізація навчання гри на фортепіано для майбутніх учителів музики.

Ключові слова: *самовдосконалення, соціокультурні потреби особистості, методично спрямована самореалізація майбутнього вчителя музики.*

Постановка проблеми. Останнім часом у наукових дослідженнях із психолого-педагогічних наук, зокрема з питань підготовки вчителя музичного мистецтва, актуалізується проблема самостійності навчання майбутніх фахівців. Самостійність у європейській системі освіти розглядається як вища сходинка формування компетентності особистості. На противагу пострадянській освітній практиці навчання шляхом опікування учнів та студентів, «натаскування» їх на знання, європейська освітня практика підготовки майбутніх спеціалістів організована таким чином, що студент вимушений активізувати й оптимізувати свій самостійний ресурс у навчанні.

На думку філологів, сучасний стан суспільства зумовлює виникнення й нових слів, які стають поняттями та категоріями в різних гуманітарних науках. Саме префікс *self* є тим джерелом, завдяки якому створюються нові слова, що є відповідними до нових явищ у суспільстві. Самостійність – слово, що мало використовувалося у старій системі освіти. Іноді учням або студентам задавалася завдання з самостійної роботи, але фактично завдання дещо дублювало вправи класної роботи за алгоритмами їх вирішення.

Оновлення науково-педагогічного тезаурусу також здійснюється за допомогою префікса *self*. Так, наприклад, *self-performed* – виконаний самостійно, *self-supporting* – самостійний. У мистецькій освіті в питаннях підготовки майбутніх учителів застосовуються такі поняття, як: самовираження, самоефективність, самостійність, самоорганізація, самоуправління, самореалізація. Певною мірою, часто застосоване поняття «самодіяльність» також має інноваційне походження.

Стосовно підготовки вчителя музики найчастішим є застосування понять самовдосконалення та самореалізація. Останнє застосовується переважно у словосполученні «творче». Дійсно, мотивація творчої самореалізації, зокрема в різних видах музичного виконавства, є пріоритетними для студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва. Між тим, підготовка вчителя музики спрямована, перш за все, на його педагогічну компетентність (знання, компетенції, уміння, навички, орієнтації діяльності тощо). У зміст такої компетентності входить і методична складова. Оскільки вчитель музики обов'язково має володіти грою на музичних інструментах, зокрема на фортепіано, стає актуальною орієнтація в методичних питаннях на вдосконалення фортепіанного виконавства. Окрім того, нерідко в професійній діяльності вчителю музики (особливо в Китаї) доводиться викладати гру на фортепіано школярам. Це додатково мотивує студентів до ґрунтового опанування методикою викладання гри на фортепіано.

Більша частка студентів, які навчаються в педагогічних університетах як України, так і Китаю, не мають високого рівня виконавської підготовки, яка дозволяє їм орієнтуватися на творче самовираження та самореалізацію як виконавця-піаніста. Своєрідним компенсаторним мотивом для багатьох стає опанування методики викладання, вже в цієї площині вдосконалюватися та досягти певного успіху та самореалізації. Практика свідчить, що випускники педагогічних університетів України, студенти з Китаю дуже успішно працюють викладачами фортепіано саме завдяки методичній компетентності, яку вони набули завдяки всякого рівня мотивації методично спрямованої самореалізації під час навчання у ВНЗ. Проблема полягає в тому, що на рівні отримання ступеню бакалавра студенти не вивчають методику гри на музичному інструменті, зокрема й фортепіано. Отже, існуюча суперечність актуалізує проблему визначення сутності методично спрямованої самореалізації для подальшого напрацювання організації навчального процесу з метою її формування.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел із визначеної проблеми показав, що поняття самореалізації стосовно навчання майбутнього вчителя музики частіше застосовується у словосполученні *творча самореалізація* (О. Грибкова, С. Вітвицька, О. Економова, І. Ісаєв, А. Зайцева, І. Полевіков, О. Теплова, Г. Чернявська, Чжан Яньфен та ін.). Це пояснюється тим, що методологія самореалізації інколи розглядає останню як найскладніший рівень творчості (Г. Чернявська, М. Шугуров). Так, у монографії А. Батаршева стверджується, що самореалізація викладача професійної школи, передбачає його власний саморозвиток, самовдосконалення та формування здібності до безперервної педагогічної творчості [1]. Визначення категоріальної сутності самореалізації в контексті педагогічної діяльності дозволяє вченим застосовувати поняття професійно-педагогічної самореалізації (А. Батаршев, Н. Комісаренко, І. Макар'єв, І. Ніколаєску,

О. Синенко, М. Ситнікова). Характерним у дослідженнях самореалізації є ґрунтовне спирання на психологічну методологію особистості, зокрема на праці А. Адлера, Л. Виготського, А. Леонтьєва, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, З. Фрейда, Э. Фромма, К. Юнга. Спорідненими категоріями самореалізації є самовизначення, самоактуалізація (А. Бандура, Д. Роттер).

Соціокультурний фактор спонукає мотивацію до самореалізації та актуалізує проблему визначення методики її реалізації та культури здійснення (К. Абульханова-Славська, О. Економова, І. Ісаєв, Л. Коган, В. Сластенин, В. Слободчиков). Оскільки майже всі аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя музики скеровані на методичну складову, методична підготовка вчителя музики в різних її аспектах стає предметом дослідження багатьох учених (І. Боднарук, Л. Васильєва, Н. Цюлюпа та ін.). Між тим, методична підготовка переважно розглядається крізь призму педагогічної практики у школі. Питання методичної спрямованості або методичної зорієнтованості самопідготовки бакалаврів у процесі навчання гри на фортепіано потребують окремого розгляду.

Мета статті – розкрити сутність поняття «методично спрямована самореалізація» в контексті музичної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Широке застосування поняття самореалізації в таких науках, як психологія, педагогіка, філософія свідчить про достатню увагу до цього феномену та доцільність його використання на сучасному етапі наукових розвідок щодо соціокультурного становлення особистості. Стосовно виникнення цього поняття вкажемо на те, що його вперше розкрито у відповідній статті «Словника по філософії і психології» ще 1902 році. Точніше, було введено термін *self-realisation*. Але одразу виникли дещо різні його пояснення. Якщо в першому значенні самореалізація тлумачиться як здійснення можливостей розвитку особистістю, то, за уточненням С. Кудінова, частіше, навіть на заході, самореалізація розуміється як реалізація власного потенціалу [5]. К. Завалка [3] наводить ще одне уточнення, що міститься в Оксфордському словнику [9], у якому самореалізація тлумачиться як реалізація власних зусиль людини, можливостей розвитку «Я».

Якщо конкретизувати етимологію слова в тому вигляді, у якому воно застосовується на пострадянському науковому просторі, то виходить, що воно походить від російського *само* та латинського *realis* – реальний, дійсний, але тлумачиться як потенції та їх розвиток. Якщо звернути увагу на етимологічний аспект, то слова дійсний та реальність наводять на думку про дієслово *здійснення*. Отже, *реалізація* є скоріше заміною слову *здійснення*.

Деякі уточнення все ж такі в науковому розумінні є актуальними й сьогодні: чи йдеться про реалізацію (потенціалу, можливостей тощо), чи про розвиток? До цього ж С. Кудін взагалі стверджує про існуючу невизначеність теорії питання самореалізації, оскільки й досі не побудовано єдиного теоретичного підходу щодо вивчення зазначеного феномена. Так, він стверджує, що більшість психологічних теорій прагне до пояснення

самореалізації або схожого до неї поняття такого самого рівня – самоактуалізацію в теорії А. Маслоу (1997), ідентичність у теорії Е. Еріксона, стратегії життя у психологічній теорії Абульханової-Славської (1991) та інші [5].

Здійснення, реалізація своїх потенцій є природною та суспільною потребою людини одночасно. Якщо звернутися до екзистенціальних потреб за концепцією Е. Фромма [8], то виявляється, що деякі з них чітко скеровані на самореалізацію. Так, наприклад, потреба в ідентичності (самототожності) зумовлює прагнення людини визначити себе, свої властивості, що вони не є такими, як у інших. Кожна людина має бути здатна сказати: «Я – це я». Індивідууми, що чітко усвідомлюють свою унікальність, відчують себе, за висловленням Е. Фромма, господарями власного життя [8]. Таке пояснення кореспондується з самореалізацією через усвідомлення власних потенцій та прагнення їх здійснення як умови їх виявлення для інших. Інша потреба – потреба в подоланні, за концепцією Е. Фромма, є внутрішнім механізмом, що дозволяє людині «піднятися над пасивністю існування». До цього також можна додати феномен самореалізації, який здійснюється як процес і як результат. Самореалізація як процес – це розвиток потенційних можливостей особистості, результатом такого розвитку є реалізація нових якостей, що були спочатку усвідомлені як особистісні потенціали. Реалізувати ці нові якості особистість може шляхом задоволення ще однієї потреби – встановлення зв'язків (Е. Фромм).

Зазначене коло потреб особистість задовольняє не на якомусь етапі життя, а впродовж усього життя. Так саме й самореалізація не є одномоментним процесом-проектом. Це, скоріше, стан, у якому знаходиться особистість; пролонгований відрізок часу, протягом якого здійснюється її саморозвиток, самоствердження як особистості, як фахівця. У такому контексті визначає самореалізацію С. Кудінов. За його розумінням, професійна самореалізація особистості – це складний та тривалий процес, що охоплює значний період життя і є складовою частиною життєвої самореалізації індивіда [6].

Учені Н. Гузій, С. Кудінов, Є. Селезньова, І. Смирнов, С. Сисоєва та інші наголошують на тому, що самореалізація можлива лише в контакті з іншим, в умовах взаємотворчості суб'єктів. За висловленням С. Кудінова, цей процес передбачає взаємну адаптацію особистісних запитів та інтересів суспільства задля вирішення складних завдань сучасності [6].

Отже, соціокультурний простір, до якого ми включаємо й професійне середовище, є суттєвим фактором самореалізації особистості в певній професійній галузі знань. Щодо вчителів музичного мистецтва, то їх самореалізація здійснюється переважно в творчому виконавському процесі. Так, А. Зайцева у своєму дослідженні визначає творчу самореалізацію вчителя музики як процес цілеспрямованої, усвідомленої об'єктивації сутнісних сил особистості в діяльності, що відповідає внутрішнім тенденціям її розвитку та самодетермінації. Це процес практичного втілення індивідуального творчого потенціалу студента, що

детермінований сукупністю його уявлень про власні педагогічно-виконавські здібності, відображає міру можливостей актуалізації творчих потенцій студента під час цілеспрямованої фахової діяльності та орієнтується на гедоністичний результат утілення художньо-педагогічних задумів у музично-виховній роботі з учнями [4, 18].

На думку О. Економової щодо професійно-творчої самореалізації майбутнього вчителя-музиканта, самореалізація здійснюється паралельно з саморозвитком та в річищі самовдосконалення вчителя музики як фахівця. При цьому цілісно поєднання педагогічних та музично-виконавських аспектів професійного самовдосконалення, спрямованого на гармонійний розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії сприятимуть ефективному використанню індивідуально-професійного потенціалу вчителя музики [2, 207]. Засобами професійної самореалізації вчителя музики, на думку вчених, виступають: педагогічна майстерність, педагогічна творчість та педагогічна культура. Отже, через майстерність, творчість та культуру майбутній учитель музики може самореалізуватися як фахівець. Між тим, фахова діяльність учителя музики достатньо складна та інтегрована.

Професійна самореалізація, за результатами дослідження С. Кудімова, являє собою єдність ціннісно-сміслових, мотиваційно-потребових, інструментальних, емоційно-вольових та рефлексивно-оцінних характеристик [6]. Зазначене повністю може бути екстрапольовано на самореалізацію вчителя музики. Між тим пропонувані характеристики мають дещо символічну функцію, вони не наповнені змістом. У залежності від фаху, обраної професії, у межах якої здійснюється самореалізація, вона й наповнюється конкретним смыслом та інформативністю.

Якщо орієнтовно взяти за основу всю модель професійної самореалізації, пропонувану С. Кудімовим [5; 6], то стає зрозумілим, що самореалізація не може визначатися лише знаннями, уміннями, навичками й навіть компетентностями, вона складається ще і з певних якостей, навіть із накопиченого фахово-ментального досвіду, оскільки вона передбачає певну організацію свідомості, сформованість фахових відносин та вподобань тощо.

Зазначене спонукає до більш чіткого поділу самореалізації за напрямками фахової діяльності. Якщо обмежитися музично-виконавською діяльністю вчителя музики, то його фахова самореалізація як учителя-виконавця музичних творів має здійснюватися за обраним видом виконавства, у якому студент почувається більш упевненим. Це по-перше. По-друге, для вчителя музики як виконавця потрібна слухацька аудиторія, зокрема представники «іншого Я», на яких і спрямований творчий виконавський процес як результат самореалізації. По-третє, наявність супутніх компетенцій до роботи над музичним твором, його інтерпретації та виконавської культури в цілому. Як стверджує О. Економова, опрідметчування самореалізації через професійно-педагогічну культуру надає можливість виявити свої творчі можливості в різноманітних видах професійної діяльності і спілкуванні [2, 205].

Професійно-педагогічна самореалізація вчителя музики також здійснюється шляхом визначення власного стилю викладання. Цьому аспектові присвячено дослідження Ю. Найди [7]. Автор визначає власний стиль викладання музики як набуте цілісне особистісно-фахове, якісно-своєрідне стійке новоутворення, сформоване з урахуванням сукупності взаємопов'язаних і взаємозалежних природних індивідуально-неповторних властивостей студента на тлі емоційно-позитивного ставлення до акмерівневої досконалості та її реалізації в самостійній практиці викладання музики [2, 7]. Акмерівнева досконалість та її реалізація в самостійності викладання музики кореспондується з феноменом методичної спрямованості діяльності фахівця.

Поняття *спрямованості* ми використовуємо у психолого-педагогічному контексті як внутрішню потребу та настанову особистості вчителя на вирішення конкретних педагогічних завдань. Методична спрямованість у такому контексті лише конкретизує ці завдання, а саме: систематизація та поглиблення знань щодо методики викладання, їх гнучке та ефективне застосування в різних педагогічних ситуаціях.

Оскільки нашим ключовим поняттям стає методично спрямована самореалізація, ми визначаємо це поняття як *процес і результат умотивованого фахового росту, змістовим наповненням якого є прагнення методичної досконалості, що забезпечує самостійне, ефективне, мобільне й оригінальне рішення професійно-педагогічних завдань у музичному навчання*.

Таке визначення є узагальненим щодо методично спрямованої самореалізації. Між тим, у нашому дослідженні розглянуто методично спрямовану самореалізацію майбутнього вчителя музики в процесі навчання гри на фортепіано. Варто уточнити, що йдеться про методичну спрямованість саме викладання гри на фортепіано дітям, що може бути реалізовано в майбутньому професійному житті вчителя музики.

Висновки. Самореалізація особистості – соціально-культурний та особистісно-психологічний феномен, що зумовлений потребами людини до власної ідентифікації в порівнянні з іншими, комунікації (зв'язками з іншими), подоланні труднощів у досягненні мети. Адаптація особистості в соціокультурному просторі здійснюється також шляхом реалізації власних потенціальних ресурсів у визначеній професійній сфері діяльності. У педагогічному контексті самореалізація передбачає певну організацію фахової свідомості, сформованість цінностей, відносин та вподобань. У підготовці майбутнього вчителя музики – це процес і результат умотивованого фахового росту, змістовим наповненням якого є прагнення методичної досконалості, яка забезпечує самостійне, ефективне, мобільне й оригінальне рішення професійно-педагогічних завдань у музичному навчанні.

У дослідженні введено поняття *методично спрямована самореалізація майбутнього вчителя музики*, яке розглянуто крізь призму навчання гри на фортепіано. Воно інтерпретується як умотивована потреба та внутрішня настанова на досягнення методики викладання гри на фортепіано з метою

застосування набутих знань та вмінь у самостійній роботі над музичним твором та у викладацькій діяльності як ресурсу, що забезпечить ефективне, оригінальне рішення музично-педагогічних та художньо-образних, інтерпретаційних завдань у процесі викладання гри на фортепіано школярам. Домінуючим принципом у формуванні такої самореалізації є усвідомлення того, що саме через вільне володіння методикою гри на фортепіано можна досягти високого рівня фахової майстерності та реалізувати індивідуальні потенційні можливості як викладача фортепіано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батаршев А. В. Профессиональное самоопределение и самореализация педагога профессиональной школы [Электронный ресурс] / Анатолий Васильевич Батаршев, Игорь Сергеевич Макарьев. – Режим доступа :

<http://psy.su/psyche/projects/279/>.

2. Економова О. С. Педагогічні засади професійно-творчої самореалізації майбутнього вчителя-музиканта у навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи / О. С. Економова, Е. В. Макарова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16 Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики. – Вип. 11 (21). – С. 204–208.

3. Завалко К. Самореалізація педагога-музиканта : теоретичні аспекти / Катерина Завалко // Вісник Львівського університету . – Серія педаг., 2009. – Вип. 25. Ч. 4. – С. 291–298.

4. Зайцева А. В. Педагогічні умови творчої самореалізації майбутніх учителів музики у процесі виконавської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук спец. 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання / А. В. Зайцева. – Київ, 2007. – 24 с.

5. Кудинов С. Самореализация как системное психологическое образование [Электронный ресурс] / Сергей Кудинов. – Режим доступа :

<http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=2092&level1=main&level2=articles>.

6. Кудинов С. И. Психологический анализ профессиональной самореализации личности психолога [Электронный ресурс] / С. И. Кудинов // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Выпуск № 4. – 2011. – Режим доступа :

<http://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskiy-analiz-professionalnoy-samorealizatsii-lichnosti-psihologov>.

7. Найда Ю. М. Формування власного стилю викладання музики у студентів вищих педагогічних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Юрій Михайлович Найда. – Київ, 2012. – 226 с.

8. Хьелл Л. Теории личности. Основные положения, исследования и применение [перевод С. Меленевской и Д. Викторовой] / Ларри Хьелл,

Дэниел Зиглер. – 3th ed. : McGraw-Hill, 1992 ; СПб. : Питер Пресс, 1997.
Терминологическая правка В. Данченко. – К. : PSYLIB, 2006. – Режим доступа :

<http://psylib.org.ua/books/hjelz01/index.htm>.

9. The Oxford English Dictionary / prepared by J. A. Simpson and S. C. Wein. Vol. XIV. – Oxford, 1989. – P. 921.

РЕЗЮМЕ

Лю Сянь. Методическая направленность самореализации будущего учителя музыки: категориальный анализ.

В статье актуализирована проблема методической подготовки будущего учителя музыки в контексте методики преподавания игры на фортепиано как составляющей профессионально-педагогической самореализации. Самореализация личности – социально-культурный и личностно-психологический феномен, обусловленный потребностями человека к собственной идентификации по сравнению с другими, коммуникации (связями с другими), преодолении трудностей в достижении цели. В педагогическом контексте самореализация предполагает определенную организацию профессионального сознания, сформированность ценностей, отношений и предпочтений. В подготовке будущего учителя музыки – это процесс и результат мотивированного профессионального роста, смысловым наполнением которого является стремление методического совершенства, которое обеспечивает самостоятельное, эффективное, мобильное и оригинальное решение профессионально-педагогических задач в музыкальном обучении. Методически направленная самореализация будущего учителя музыки рассмотрена сквозь призму обучения игре на фортепиано и интерпретируется как мотивированная потребность и внутренняя установка на постижение методики преподавания игры на фортепиано с целью применения полученных знаний и умений в самостоятельной работе над музыкальным произведением и в преподавательской деятельности как ресурс, обеспечивающий эффективное, оригинальное решение музыкально-педагогических и художественно-образных, интерпретационных задач в процессе преподавания игры на фортепиано школьникам. Доминирующим принципом в формировании такой самореализации является осознание того, что благодаря свободному владению методикой игры на фортепиано можно достичь высокого уровня профессионального мастерства и реализовать индивидуальные потенциальные возможности как преподавателя фортепиано.

Ключевые слова: самореализация, социокультурные потребности личности, профессионально-педагогическая самореализация, методически направленная самореализация будущего учителя музыки.

SUMMARY

Liu Xian. Methodological orientation of the future music teacher self-realization: a categorical analysis.

The article of describes the problem of methodological preparation of future music teachers in the context of methods of teaching piano as a component of professional-pedagogical self-realization. Personal fulfillment is a socio-cultural and personal-psychological phenomenon caused by human needs to self-identification compared to other communications (connections with others), overcoming difficulties in achieving the goal. In the pedagogical context self-realization presupposes a certain organization of professional consciousness, formation of values, attitudes and preferences. In the preparation of a future music teacher it is a process and the result of a reasoned professional growth, the semantic content of which is the methodological pursuit of perfection that provides independent, effective, mobile, and original solution of professional pedagogical problems in music education. Methodologically directed self-realization of a future music teacher is considered through the prism of learning to play piano and is interpreted as a motivated need and the internal setup to the comprehension of methods of teaching piano with the aim of applying the acquired knowledge and skills to work independently on a piece of music and in teaching as a resource that provides efficient and unique solution of music-pedagogical and artistic-imaginative, interpretive tasks in teaching students piano. The dominant principle in the formation of such self-actualization is the realization that due to the free possession of the technique of playing the piano you can achieve a high level of professional skills and realize individual potential as a piano teacher.

Key words: self-actualization, socio-cultural needs of the individual, professional and pedagogical self-realization, methodologically directed self-realization of a future music teacher.